

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.850.011 у Національній академії
керівних кадрів культури і мистецтв
(01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 15)

В І Д Г У К

офіційного опонента

заслуженого винахідника України, доктора історичних наук, професора

Машталіра Вадима Віталійовича на дисертацію

Міненко Людмили Миколаївни на тему: **«Становлення і розвиток**

Національного військово-історичного музею України (1995–2013 рр.)»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності

032 «Історія та археологія» галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність теми дослідження. Представлене до публічного захисту дослідження особливостей становлення і розвитку Національного військово-історичного музею України (далі – НВІМУ) у період від його заснування в 1995 році по 2013 рік, коли в Україні розпочалися трансгресивні процеси, фахово-змістовно розкриває аспекти вітчизняної військово-історичної наукової тематики, в організаційно-правовому контексті відображає специфіку державної політики зі збереження національної пам'яті й формування української ідентичності, а також узагальнює отримані здобутки практичної роботи у цій сфері суспільного життя. Враховуючи вищезазначене і зважаючи на відсутність комплексного дослідження історії створення й розбудови НВІМУ та наявність тільки окремих науково-історичних розвідок, які висвітлюють діяльність військової музейної мережі Збройних Сил України (ЗС України), дає підстави стверджувати, що підготовлена Л. М. Міненко дисертація є актуальною дослідною працею української військово-історичної науки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Основні науково-дослідні положення, висновки і рекомендації, що викладено у дисертації, є обґрунтованими та базуються на використанні загальнонаукових, спеціальних наукових й конкретно-проблемних методів, застосування яких аргументовано і підтверджено посиланнями на відповідні джерела. Варто акцентувати увагу, що дисертанткою залучено розмаїті джерела. Така джерельна база забезпечила відповідний рівень історичної достовірності та наукової обґрунтованості дисертаційної роботи стосовно висвітлення сучасного періоду розвитку військово-історичного музеєзнавства України, що малоз'ясований, недостатньо осмислений науковцями. Крім того, для повноцінного аналізу було виявлено і детально опрацьовано значний масив наявної історіографії із заявленого об'єкту і предмету дослідження.

Так, у *першому розділі* «Історіографія, джерельна база і методи дослідження» дисертанткою здійснено змістовний авторський огляд опублікованих матеріалів за темою дисертації (с. 26–50). Встановлено й розділено на сім груп найбільш інформативні джерела (с. 50–60), а саме: внутрішні організаційні документи НВІМУ (документальний фонд музею) (с. 52); документи архівного фонду Галузевого державного архіву Міністерства оборони України (відомчі нормативно-правові акти, що регламентують діяльність військових музеїв, внутрішні організаційні документи керівних органів ЗС України) (с. 52; додатки Д, Е, Є, Ж); друковані видання ЦМЗСУ (додаток А); відомчі періодичні видання і громадські часописи (додаток Б); наукові видання і навчальну літературу (підрозділ 1.1); документальний ресурс автора (с. 52; додаток Й); електронні ресурси (с. 53). Обґрунтовано та охарактеризовано методи дослідження і ключові підходи наукового пізнання (с. 61–66). Представлено перспективні напрями наукових досліджень в сфері військово-історичного музеєзнавства (с. 67).

У *другому розділі* «Становлення і розвиток музейної справи в Збройних Силах України (1995–2013 рр.)» проаналізовано становлення і розвиток музейної справи у ЗС України в означений період (с. 68–131). Об'єктивно встановлено місце і роль НВІМУ у побудові системи виховної роботи у ЗС України (с. 68–75).

Визначено елементи цієї системи: мережу музейних утворень Сухопутних військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил, Військ зв'язку ЗС України, а також Головного управління розвідки, Військово-медичного департаменту, Департаменту військової освіти і науки Міністерства оборони України (МО України) і Військово-історичного музею Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (с. 69; додаток Л). Показано їх здобутки з точки зору наповнення основних і науково-допоміжних фондів, досягнення відповідних показників культурно-освітньої роботи (с. 72, 73, 74). Простежено історичні, організаційно-правові особливості етапів розбудови головної музейної установи МО України та її роль (с. 75–94) і всього музейного комплексу, в процесах національно-патріотичного виховання (с. 75–131). Докладно досліджено питання формування шести філій НВІМУ, як невід'ємних складових суб'єктів виховної роботи у ЗС України. Проаналізовано результати їх інформаційно-музейної і фондової роботи (с. 94–131).

У *третьому розділі* «Особливості розбудови Національного військово-історичного музею України у 1995–2013 роках» поетапно досліджено специфіку «інституціонального розвитку головної музейної установи МО України» (с. 132–212) та охарактеризовано дану дефініцію (с. 137, 138). Для цього дисертантка використала роз'яснення Інституту української мови Національної академії наук України, яке вона ініціювала (додаток Й, с. 298–299). У зв'язку з цим, було докладно розглянуто адміністративну і соціальну складові процесу інституціонального розвитку НВІМУ (с. 138–147). При аналізі адміністративної складової (с. 138–145) розкрито управлінські компетентності і роль у цьому процесі першого начальника НВІМУ (с. 138–139). Дано визначення поняттям «музейний адміністративний менеджмент» (с. 139) і «музейний продукт» (с. 144–145), а також рекомендовано застосовувати у практичній діяльності інших музеїв, напрацьовані в історичній ретроспективі, позитивні управлінські практики TOP-менеджменту військового музею (с. 140–145). Водночас, аналізуючи соціальну складову дисертантка виокремила загальні здобутки отримані колективом музею у досліджуваний період (с. 145–147). Крім того, у цьому розділі представлено

інституціональний життєвий цикл НВІМУ (с. 147–148) і проаналізовано внутрішні регламенти й звітні документи НВІМУ, що дало можливість дисертантці згрупувати його види діяльності, здійснені протягом кожного з інституціональних етапів життєвого циклу, як головної музейної установи МО України (с. 149–151).

Разом із тим, у третьому розділі дисертантка дослідила завдання системи національно-патріотичного виховання України і шляхи їх реалізації (с. 151–153). Відобразила вплив головних складових інформаційної політики держави на визначення національних цінностей і формування національно-патріотичної свідомості (с. 153). Обґрунтувала, що перелік і зміст основних напрямів діяльності НВІМУ (с. 154–156) визначався саме з огляду на національно-патріотичну політику держави, при цьому дотримувалися поєднання національних цінностей і ідеології. Охарактеризувала поняття «інформаційно-музейна діяльність» (с. 156), зазначила керівників відділів НВІМУ, які забезпечували напрями цієї роботи (с. 157), проаналізувала їх, розкривши виконані завдання (с. 157–182).

У свою чергу, описуючи наукове комплектування музейних фондів НВІМУ, дисертантка зазначила цілі, напрями, способи комплектування і відповідальних за організацію роботи (с. 183–185). Дуже важливим стало те, що Л. М. Міненко вдало висвітлила, налагоджені протягом 1995–2013 років, процеси наукового комплектування фондів візуалізувавши *модель системи евристичного музейного пошуку НВІМУ*, що була сформована адміністративним менеджментом, дала авторське визначення цьому поняттю (с. 186). При цьому, як позитивний науково-практичний досвід в частині комплектування фондів колекцій музейних установ (утворень), дисертантка висловила рекомендацію стосовно використання комплексного підходу у застосування моделі системи евристичного музейного пошуку (с. 5, 186). З огляду на це, узагальнила показники надходжень музейних предметів до основного й науково-допоміжного фондів НВІМУ станом на 31.12.2013 р. (с. 188). Для об'єктивної оцінки проведеної роботи, у додатку К (с. 300–308), подано Перелік найвагоміших надходжень до фондів НВІМУ, що сформували колекцію «музейних предметів загальнодержавного значення». У дисертації дано визначення цьому поняттю (с. 191). Варто також відмітити, що

значимим для опису історії головного військового музею ЗС України є відображена на рис. 3.7 і сформована у досліджуваний період налагоджена *система наукового комплектування фондів НВІМУ* (с. 193). Завдяки аналізу внутрішніх планово-звітних документів НВІМУ дисертантка конкретизувала трансформацію назв структурного фондового підрозділу, висвітлила практичні аспекти його діяльності (с. 194–206).

В цілому, позитивно оцінюючи наукове дослідження можемо констатувати, що результати роботи Л. М. Міненко викладено у належному науковому стилі, із використанням усталеної у ЗС України термінології. Дисертаційна робота належним чином структурована, розділи логічно взаємопов'язані та відповідають меті дослідження. Структура та обсяг дисертації підпорядковані виконанню мети та завдань дослідження. Висновки і рекомендації дисертації аргументовані та підтверджені достатнім і зрозумілим описом практичного застосування. Крім того, текст дисертації доступний для розуміння не лише фахівцями, але й всіма зацікавленими сторонами, у тому числі студентами (ад'юнктками) і музейними аматорами, а тому сприятиме розширенню їх світогляду і фаховому вдосконаленню. Рекомендуємо у подальшому на основі дисертації видати монографію.

Загальний обсяг дисертаційного дослідження складає 313 сторінок, з яких обсяг основного тексту становить 195 сторінок. Матеріали розділів викладено відповідно до мети і поставлених завдань. Загальні висновки синхронізовані із завданнями і відображають зміст проведеного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів, практична і теоретична значимість, повнота їх викладу в опублікованих працях. Дисертанткою вперше було здійснено комплексне дослідження НВІМУ – головного закладу в розбудові музейної справи у ЗС України.

Запропонована і обґрунтована відповідна періодизація становлення і розвитку НВІМУ, що є важливим для новизни історичних досліджень.

Здійснено авторський підхід у відображенні процесів наукового комплектування фондів у вигляді моделі системи евристичного музейного пошуку

із застосуванням особливостей «музейної евристики». Новизною також є аналіз шляхів формування шести філій НВІМУ та аспекти розвитку військової музейної мережі за видами військ у контексті дослідження історії України.

Водночас, подальшого розвитку набули:

становлення музейної мережі у ЗС України, в цілому, і НВІМУ як головного музейного і науково-методичного центру, зокрема;

головні напрями діяльності НВІМУ (інформаційно-музейна, науково-фондова) і його філій, доведено їх значення у формуванні наукової й методичної бази в розбудові військової музейної мережі у досліджуваній період;

встановлення впливу НВІМУ та його філій на ефективність функціонування виховної роботи у ЗС України.

Крім того, дисертантка удосконалила визначення понять «інституціональний розвиток головної музейної установи Міністерства оборони України» і «модель системи евристичного музейного пошуку».

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертації викладено в 7 статтях. Із них: 5 одноосібні – у журналах, визначених у Переліку наукових видань України, затвердженому Наказом МОН України як фахові з історичних наук (категорії Б); 1 одноосібна – у закордонному науковому виданні (Австрія); 1 в співавторстві – у зарубіжній колективній монографії (Латвія). 10 одноосібних публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 одноосібна – на симпозіумі та 1 одноосібна доповідь у практикумі дискусійного клубу.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Запропонована дисертаційна робота Л. М. Міненко, що подана для опонування, має як практичне, так і теоретичне значення. Вона являє собою незаперечний внесок у дослідження сучасних особливостей становлення і розвитку музейної справи у ЗС України, загалом, НВІМУ та його філій, зокрема, у період з 1995 року по 2013 рік.

Людмила Міненко, на основі опрацювання розмаїтих документальних джерел і наукової літератури, здійснила комплексний аналіз військової музейної

справи і діяльності НВІМУ, як головної музейної інституції Міністерства оборони України. Дисертанткою було зроблено важливі науково обґрунтовані висновки щодо специфіки і практичних аспектів діяльності військових музеїв в системі виховної роботи у ЗС України та інших військових формуваннях України.

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки, сприяють подальшому розвитку історичної науки.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що зібраний авторкою науково-практичний матеріал може бути використаний у діяльності військових музеїв різного спрямування, у науково-педагогічному процесі для підготовки навчальних посібників, підручників, методичних видань і під час викладання історичних дисциплін.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом із тим, позитивно оцінюючи дисертацію, подану для опонування, актуальність її теми, оптимальність структури, змісту, рівня висвітлення різних аспектів досліджуваної теми, локальні та загальні висновки, вважаємо за потрібне висловити критичні зауваження та сформулювати рекомендації:

1. При аналізі внутрішніх регламентів і звітних документів НВІМУ (табл. 3.1, с. 149–151), дисертантка зазначила «виникнення загрози втрати музеєм статусу «національний». Вважаємо, це не можливим, адже музей і сьогодні містить значну кількість музейних предметів, що відносяться до музейних предметів національного значення. В числі іншого, саме завдяки їм Центральному музею ЗС України у 2010 році було надано статус – «національний».

2. Розглядаючи змістовність національно-патріотичного виховання держави, дисертантка визначає, що *«інформаційна діяльність держави»* є інструментом його реалізації (с. 151–152). Вважаємо, що тут доцільніше послуговуватися терміном *«інформаційна політика держави»*, адже завдяки використанню ресурсів публічної влади здійснюється вибір ефективних шляхів вирішення найбільш гострих проблем розвитку інформаційної сфери. Крім того дефініція *«політика»* була присутня, у досліджуваній період, у назві Департаменту Міністерства

оборони України – Департамент соціальної та гуманітарної політики МО України, що є керівним для всіх військових музеїв ЗС України.

3. На нашу думку у дисертації досить мало висвітлено персоналії з числа представників ЗС України, які приймали участь у музейній розбудові. Про керівний склад Міністерства оборони України частково згадується лише тоді, коли авторка описувала процеси заснування НВІМУ, тоді Музею ЗС України.

4. Додатки, представлені дисертанткою, несуть джерелознавчу цінність, адже там авторка зібрала практично повний перелік опублікованих праць та іншої інформації сфери історичного військового музеєзнавства, тому вважаємо, що доречно було б змістовну інформацію розділу «Додатки» окремо узагальнити і подати у вигляді переліку із зазначенням сторінок.

5. Відповідно до положень «Концепції виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України», затвердженої Указом Президента України від 4 вересні 1998 року № 981/98 в дисертаційній роботі теза стосовно взаємодії музейних утворень із системою виховної та соціально-психологічної роботи некоректно застосована. Виходячи із змісту вищезгаданої Концепції більш правильно було б посилання на використання музейних утворень в системі заходів такої складової системи «виховної роботи» як «культурно-виховна і просвітницька робота».

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України. Наукові положення та висновки дисертаційної роботи Л. М. Міненко належним чином обґрунтовані. Це підтверджується безпосередньо текстом дисертації, а також змістом представлених публікацій. Опонент констатує, що достовірність, сформульованих у дисертації положень, обумовлена поставленою метою та визначеними завданнями, які отримали своє логічне розв'язання у висновках.

На нашу думку, проведене дисертаційне дослідження загалом відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня. Структура дисертації раціональна і сприяє реалізації завдань, які авторка ставить перед собою. Структура роботи та її зміст витримані в логічній послідовності і враховують

головні проблеми досліджуваної теми, що дає можливість на належному рівні цілісно її розкрити.

Офіційний опонент вважає, що мета дисертаційного дослідження досягнута, сформульовані завдання виконані. Положення і висновки роботи базуються на ґрунтовній дослідницькій базі, є науково виваженими і достатньо аргументованими.

Висловлені зауваження не ставлять під сумнів наукової значимості виконаної роботи і слугуватимуть вказівником для Л. М. Міненко у ході майбутньої науково-публікаційної роботи. З огляду на це можна стверджувати, що дисертація «*Становлення і розвиток Національного військово-історичного музею України (1995–2013 рр.)*» має завершений, цілісний, авторський характер і відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами та доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та п. 10 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167, зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 09 червня 2021 р. № 608, а її авторка – Людмила Миколаївна Міненко заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія в галузі знань 03 – Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

заслужений винахідник України, доктор історичних наук, професор,
головний інспектор Головної інспекції Міністерства оборони України
полковник

Вадим МАШТАЛІР

Підпис Мацталіра Вадима Віталійовича засвідчую
Головний інспектор Головної інспекції
Міністерства оборони України
полковник * Володимир ЄФІМЕНКО

«12» грудня 2021 року